

İlerleme mi Yeniden Üretim mi? Annelik, Bakım Emeği ve Çalışma Yaşamında Feminist Hakların Çelişkili Sonuçları

Progress or Reproduction? Motherhood, Care Work, and the Contradictory Outcomes of Feminist Rights in Working Life

Hüseyin Nihat Güneş¹

Öz

Bu çalışma, feminist mücadelenin başlangıçta ilerici kazanımlar olarak görülen bazı hak ve korumaların, tarihsel ve toplumsal bağlamından koparıldığında ataerkil normları yeniden üretebildiğine dikkat çekilmektedir. Araştırma, feminist kuram temelinde yürütülmüş tarihsel ve eleştirel bir söylem analizi olarak tasarlanmıştır. Uluslararası sözleşmeler, sosyal politika metinleri ve feminist literatür, nitel bir literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Birinci dalga liberal hak taleplerinden, ikinci dalga radikal ve sosyalist feminizme; üçüncü dalga postkolonyal ve kesişimsel yaklaşımlardan, dijital feminizmle birlikte güçlenen dördüncü dalga tartışmalarına uzanan kuramsal bir çerçevede doğum izni, emzirme izni, esnek çalışma düzenlemeleri, çocuk bakımı destekleri, koruyucu iş yasaları, regl izni, toplu taşımada kadınlara özel alanlar ve anneye öncelik veren velayet varsayımları ele alınmaktadır. Bu düzenlemelerin kadınların iş gücüne katılımını ve bakım yükünü dengelemesini desteklemekle birlikte, kadınları “doğal bakıcı” ya da “kırılğan” özne olarak konumlandırarak geleneksel cinsiyet rollerini pekiştirebildiği gösterilmektedir. Bulgular, feminist politikanın statik değil; kendi kazanımlarını dahi sürekli olarak sorgulayan dinamik bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Gerçek toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için yalnızca yeni haklar elde etmek değil, mevcut düzenlemelerin ataerkil yapılarla nasıl ilişkilendiğini, kimi güçlendirip kimi dışarıda bıraktığını eleştirel bir bakışla değerlendirmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın hakları, doğum izni, süt izni, eleştirel feminizm, velayet hakkı.

Abstract

This study highlights those certain rights and protections, initially regarded as progressive achievements within the feminist struggle, may reproduce patriarchal norms when detached from their historical and social context. The research adopts a historical and critical discourse analysis grounded in feminist theory. International conventions, social policy documents, and the feminist literature are examined through a qualitative literature review. Drawing on a theoretical framework that engages with the liberal claims of the first wave, the radical and socialist critiques of the second wave, the postcolonial and intersectional perspectives of the third wave, and the digital activism associated with a fourth wave, the study analyses maternity leave, breastfeeding breaks, flexible working arrangements, childcare supports, protective labor regulations, menstrual leave, women-only spaces in public transport, and custody presumptions favoring mothers. The analysis shows that while these measures are intended to facilitate women's labor market participation and to address the unequal distribution of unpaid care work, they may also reinforce traditional gender roles by positioning women primarily as “natural caregivers” or “fragile subjects.” The findings suggest that feminist politics should not be viewed as static: even long-established rights must be continually interrogated to assess whom they empower, whom they exclude, and whether they produce genuinely egalitarian outcomes. Achieving substantive gender equality therefore necessitates not only the acquisition of new rights but also a critical re-evaluation of how existing arrangements is intertwined with patriarchal structures and how they can be transformed in line with changing social norms.

Keywords: Women's rights, maternity leave, breastfeeding leave, critical feminism, Custody rights.

¹ Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, hnihatgunes@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8061-574X>, <https://ror.org/024yc3q36>

Makale Türü/Article Type: Derleme Makalesi/ Review Article

Geliş Tarihi/Received Date: 11.09.2025 – **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 10.01.2026

Atf İçin/For Cite: Güneş H. N., “İlerleme mi Yeniden Üretim mi? Annelik, Bakım Emeği ve Çalışma Yaşamında Feminist Hakların Çelişkili Sonuçları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2026,25(2):380-401 <https://doi.org/10.17755/esosder.1782545>

License: [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Giriş

Cinsiyet eşitsizliğine yönelik itirazların tarihi iki asırdan biraz fazladır. Çünkü kadın-erkek eşitsizliği, modern dönem öncesinde uzun süre toplumsal düzenin “doğal” bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu kabullenişin ardında hem dini inançlar hem de klasik felsefi yaklaşımlar etkili olmuştur. Kadınların doğurganlık gibi biyolojik özelliklerine atıfla onların ev içi rollerle sınırlanması, erkeklerin ise akılcı ve yönetici olarak tanımlanması, cinsiyetler arası iş bölümünü meşrulaştıran temel anlayışlardan biridir (Ortner, 1972). Yahudi-Hristiyan-İslam geleneğinde erkeğin otorite figürü olarak konumlandırılması ve kadının itaat eden bir özneye indirgenmesi, eşitsizliği ilahi bir düzenin gereği gibi göstermiştir (Ruether, 1983). Öte yandan Aristo gibi klasik düşünürlerin kadını akıl yönünden eksik gören yaklaşımları, bu algının felsefi temelini oluşturmuştur (Barker & Stalley, 1998). Kadınların hukuki, siyasal ve eğitsel haklardan mahrum bırakılması ise, bu eşitsizliğin sorgulanmasını uzun süre engellemiş, onu doğal ve değiştirilemez bir gerçeklik olarak toplumun geneline yerleştirmiştir.

Aydınlanma felsefesinin bireyi merkeze alan tarihsel eleştirisi insan hakları tartışmalarının temelini oluşturmuştur. 1789 Fransız Devrimi'nin ruhuna da yansıyan bu entelektüel tartışma, “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” ilkeleri ile toplumsal yapının yeniden inşa sürecine rehberlik etmiştir. Ne var ki kadınlar bu sürecin dışında bırakılmış ve onları erkeğin mülkiyetinde görme eğilimi sürdürülmüştür. Doğal olarak kadın cephesinden gelen ilk itirazlar varlıklarının tanınması yönündeki mütevazı taleplerden ibaret olmuştur. Dahası kadın aktivistler bir eşitlik söyleminden önce kadına iliştilen aşağılayıcı etiketlerden kurtulmaya çalışmak zorunda kalmıştır. Örneğin Christine de Pizan (Pizan, 1999), kadının “günaha yatkın” ve “akıldan yoksun” olduğu yönündeki kilise söylemlerini sorgulamış; onu takip eden Mary Astell (1697), kadının eğitimsizliğini dini gerekçelerle meşrulaştıran yaklaşımlara karşı çıkarak kadınların akli yetilerini vurgulamış; Olympe de Gouges (1791) devrimci söylemlerin kadınları yurttaş olarak dışlamasına karşı *Kadın Hakları Bildirgesi*'ni kaleme almış; Mary Wollstonecraft ise (2016), kadının doğuştan aşağı olduğu fikrinin hem dini hem toplumsal temellerine karşı çıkarak kadınların eğitim ve akıl temelinde erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuştur.

Kadın haklarıyla ilgili tartışmalar ve elde edilen kazanımlar onun ontolojik yeniden keşfi için yeni bir sayfa açmıştır. Kadınlar, tarihlerinin ve kaderlerinin erkekler tarafından yazılmasına itiraz ederek kendi hikâyelerini anlatmak için öne çıkmıştır. Birbirinden farklı perspektiflerin katılımıyla zenginleşen kadın mücadelesi dinamik yapıya kavuşmuştur. Bu dinamik yapı tarihsel ve toplumsal yeni koşullara hızlı cevap verme kapasitesine sahip bir aktivizm ile iç tartışmaların doğal ve kaçınılmaz olduğu bir feminist epistemolojiyi yaratmıştır. Bu anlamda feminizmin günümüze kadar olan yolculuğu dört ana dalga çerçevesinde ilerlemiştir. Birinci dalga feminizm 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyıl başlarında kadınların oy hakkı, mülkiyet ve eğitim gibi temel yasal haklar için yürüttüğü mücadeleyi ifade eder (Offen, 1988). İkinci dalga, 1960'lardan itibaren kadınların toplumsal rollerini, cinselliğini ve beden üzerindeki denetimi sorgulayarak “kişisel olan politiktir” ilkesini öne çıkarmıştır (Millett, 1970; Friedan, 2013). Üçüncü dalga, 1990'larda postmodernizmin etkisiyle ortaya çıkmış; kimlik politikaları, ırk, sınıf ve cinsiyet kesişimleri üzerinden farklı kadınlık deneyimlerini vurgulamıştır (Butler, 1990; Crenshaw, 2013). Günümüzdeki dördüncü dalga feminizm ise sosyal medya temelli dijital aktivizm yoluyla cinsel taciz, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kapsayıcılık gibi konulara odaklanmakta, #MeToo gibi kampanyalarla küresel ölçekte ses getirmektedir (Munro, 2013; Zimmerman, 2017).

Feminizm tarihi, yalnızca kronolojik dalgalarla değil, aynı zamanda kendi içinde gelişen ve çoğu zaman birbirini eleştiren farklı kuramsal yönelimlerle şekillenmiştir. Liberal feminizm, bireysel hak ve özgürlükler temelinde kadınların erkeklerle eşit koşullarda hukuki ve siyasal

haklara sahip olması gerektiğini savunurken; radikal feminizm, toplumsal kurumların (aile, din, eğitim vb.) tamamının ataerkil iktidar ilişkileriyle örülü olduğunu iddia ederek köklü yapısal dönüşümler talep etmiştir (Tong & Botts, 2024). Bu iki yaklaşım arasında, çözümün sistem içinden mi yoksa sistemin dışından mı geleceği tartışması belirleyici olmuştur. Sosyalist feminizm, hem patriyarkayı hem de kapitalist üretim ilişkilerini kadınların ezilmesinde ortak fail olarak görerek bu iki sistemin birlikte analiz edilmesi gerektiğini savunmuştur (Eisenstein, 1979). Öte yandan, postkolonyal feminizm, Batı merkezli feminist söylemlerin evrensellik iddiasını sorgulamış; üçüncü dünya kadınlarının sömürgecilik, kültürel fark ve ırk temelinde özgül deneyimlerini görünür kılmaya çalışmıştır (Mohanty, 1988). Queer feminizm ise cinsiyetin ve cinselliğin sabit kategoriler olmadığını öne sürerek hem heteronormatif yapıları hem de ikili cinsiyet rejimini radikal biçimde sorgulamıştır (Butler, 1990). Bu farklılaşmalar, feminizmin yalnızca kadınlık temelli bir kimlik siyaseti değil, aynı zamanda çok katmanlı bir eleştirel düşünce alanı olarak geliştiğini göstermektedir.

Feminizm içindeki kuramsal farklılıklar, yalnızca yöntem ve hedeflerde değil, aynı zamanda elde edilen kazanımların değerlendirilmesinde de önemli tartışmalara yol açmıştır. Örneğin annelik izni, koruyucu iş yasaları ve esnek çalışma düzenlemeleri gibi bazı sosyal haklar, liberal ve sosyalist feministler tarafından kadınların iş gücüne katılımını artıran ilerlemeler olarak görülürken; radikal ve queer feministler bu tür düzenlemelerin kadınları yeniden “annelik” ve “bakım emeği” gibi geleneksel rollere sabitlediğini savunmuştur (Orloff, 1993; Fraser, 2014). Benzer şekilde, mülkiyet hakkı ya da seçme-seçilme hakkı gibi hukuksal kazanımlar, liberal feministlerce bireysel özgürlüğün ön koşulu olarak değerlendirilirken, postkolonyal feministler, bu hakların Batı merkezli bireycilik anlayışını yansıttığını ve sömürge geçmişi olan toplumlarda her zaman aynı anlamı taşımadığını ileri sürmüştür (Mohanty, 1988). Ayrıca, trans kadınların feminist alanlarda görünürlüğü, bazı radikal feministler tarafından kadınlık tanımına tehdit olarak algılanmış; buna karşılık trans feminist yaklaşımlar, kadınlığın deneyim temelli ve kimliksel olarak çok boyutlu olduğunu savunmuştur (Koyama, 2020). Bu örnekler, feminizm içinde hem hakların anlamı hem de bu hakların kimleri kapsayıp kimleri dışladığı konusunda süregelen tartışmaları gözler önüne serer.

Öte yandan 2020 sonrası dönemde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve bakım emeği tartışmaları, özellikle COVID-19 pandemisinin etkileriyle birlikte yeni bir görünürlük kazanmıştır. Pandemi süreci, kadınların ücretsiz bakım emeğinin artışı (OECD, 2025), ev içi emek yükünün yoğunlaşması ve iş gücü piyasasından çekilmelerinin hızlanması gibi yapısal eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir (Tanış, 2021; Özçatal, 2022; Domínguez-Amorós et al, 2025). Bu dönemde dijital feminist hareketler, sosyal medya temelli hak savunuculuk pratikleri ve çevrimiçi kampanyalar hem ulusal hem de küresel ölçekte feminist mücadelenin önemli bir bileşeni hâline gelmiştir. Ayrıca yapay zekâ, algoritmik yönetim, platform ekonomisi ve uzaktan çalışma gibi yeni teknolojik ve ekonomik dönüşümler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yalnızca yeniden üretildiği değil, aynı zamanda yeni biçimler altında yeniden kurulduğu alanlar olarak tartışılmaktadır (Urhan, 2022; UNESCO, OECD, IDB; 2022). Bu gelişmeler, feminist politikaların yalnızca kazanımların korunmasına değil, aynı zamanda değişen toplumsal ve teknolojik koşullar altında bu kazanımların taşıdığı yeni anlamlara odaklanmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye bağlamında feminist kazanımlar ve sosyal politika uygulamaları, özellikle 1980 sonrası kadın hareketinin kurumsallaşmasıyla birlikte farklı bir tarihsel seyir izlemiştir. 6284 sayılı Kanun, İstanbul Sözleşmesi süreci, doğum ve süt izinlerine dair düzenlemeler, kreş yükümlülükleri ve son yıllarda artan “aile odaklı” sosyal politika söylemi, feminist mücadelenin kazanımlarının aynı zamanda siyasal iktidar ilişkileri içinde yeniden anlamlandırıldığını göstermektedir (Tekeli, 2010; Kandiyoti, 2015; Buğra & Keyder, 2006; KEİG, 2021). Türkiye’de kadın emeğinin güvencesizleşmesi, bakım yükünün aile içine

çekilmesi ve kadın istihdamının “annelik” üzerinden teşvik edilmesi, bu kazanımların eşitlikçi mi yoksa geleneksel rolleri pekiştirici mi olduğu yönündeki tartışmaları canlı tutmaktadır.

Bu çalışma, fikir ayrılıklarının asıl geliştiriciler olduğu yaklaşımından hareketle, yukarıda sözü edilen tartışmalara konu olan kazanımlardan bazılarını mercek tutmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla seçilen kazanımlar dokuz başlık altında değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu başlıklar; Doğum İzni, Emzirme (Süt Sağma) İzni, Esnek Çalışma Düzenlemeleri, Çocuk Bakımı Destekleri ve Yardımları, Koruyucu İş Yasaları ve Gece Çalışması Kısıtlamaları, Regl İzni, Toplu Taşımada Kadınlara Özel Alanlar ve Anneye Öncelik Veren Velayet Varsayımları olacaktır.

Son olarak çalışma, feminist kuram perspektifi çerçevesinde yürütülmüş tarihsel ve eleştirel bir söylem analizi niteliğindedir. Araştırmada, uluslararası sözleşmeler (ILO sözleşmeleri, BM belgeleri), sosyal politika düzenlemeleri ve feminist kuramsal literatür nitel bir literatür taraması yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sürecinde feminist teorinin liberal, radikal, sosyalist ve kesişimsel yaklaşımları birlikte değerlendirilerek, kadınlara yönelik koruyucu hakların ve politikaların tarihsel bağlamı, toplumsal karşılıkları ve güncel etkileri eleştirel bir çerçevede tartışılmıştır. Bu bağlamda çalışma, kazanımların yalnızca “ilerici” sonuçlarını değil, aynı zamanda ataerkil yapılarla kurduğu çelişkili ilişkileri de görünür kılmayı amaçlamaktadır.

1. Doğum İzni

Doğum izni, çalışan annelerin kamusal alanda eşitlik ve istihdam güvencesi açısından önemli bir kazanım olarak kabul edilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1919 tarihli Anlık Koruma Sözleşmesi (ILO C3), kadınlara doğum öncesi ve sonrası en az altı hafta ücretli izin, iş güvencesi, tıbbi bakım ve emzirme araları sağlayarak toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik temel bir standart oluşturmuştur (Arendt & Sterken, 2019). Bu tür politikaların sonucu olarak, ücretli doğum izni uygulamaları, kadınların doğum sonrası iş gücüne geri dönüş oranlarını artırmış; özellikle formal sektördeki kadın istihdamını tüm dünyada olumlu etkilemiştir (Amin & Islam, 2022). Araştırmalar, 35 haftayı aşmayan izin sürelerinin kadın istihdamında devamlılık sağlarken, çok uzun izinlerin kariyer ilerlemesi üzerinde olumsuz etkisi olabileceğini göstermektedir.

Ayrıca mevcut incelemeler, ücretli ve iş güvenceli doğum izninin yalnızca kadınları istihdamda tutmakla kalmayıp; ev içindeki güç dengelerini, aile içi ekonomik karar mekanizmalarını ve toplumsal cinsiyet normlarını da dönüştürdüğünü göstermektedir. Örneğin, uygun şekilde tasarlanmış doğum izni politikalarının baba katılımını teşvik ederek, ev içi rollerdeki paylaşımı ve kadınların ekonomik bağımsızlığını güçlendirdiği ortaya konmuştur (Ruhm, 1998). Claudia Olivetti ile Barbara Petrongolo’nun (2017) karşılaştırmalı araştırmaları, sanayileşmiş ülkelerde ücretli doğum izni ve erken çocuk bakımı harcamalarının, cinsiyet ücret farkının daralmasına ve aile refahının sürdürülebilir şekilde gelişmesine katkı sağladığını göstermektedir. Dahası, Gornick ve Meyers (1997) tarafından yürütülen çapraz-ülke analizleri, sanayileşmiş ülkelerde doğum izni uygulamalarının yaygınlaşmasının, aile refahını güçlendirdiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından sürdürülebilir bir zeminin oluşturulmasına yardımcı olduğunu ortaya koymuştur.

Öte yandan günümüz feminist teorisyenlerinden bazıları, yalnızca annelere tahsis edilen doğum/ebeveyn izni politikalarının hem evde hem işyerinde eşitsizliği derinleştirdiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, kadınları *doğal bakıcı* rolüne hapseden bir *altın kafes* etkisi yaratmakta ve resmi düzeyde tanınsa da reel eşitliği gerçekleştirmemektedir. Michelle Budig ve Paula England (2001) tarafından tanımlanan *annelik cezası* (motherhood penalty), annelerin işe dönüşte maaş, terfi ve işe alım süreçlerinde ciddi dezavantajlarla karşılaştığını ortaya

koymuştur; çalışmaya göre, anneler eşdeğer eğitim ve deneyime sahip çocuksuz kadınlara kıyasla yılda %5–15 oranında daha düşük ücret almaktadır. Ekonomist Henrik Kleven ve arkadaşlarının (2019) kapsamlı çalışmaları, yalnızca annelere odaklanan izin sistemlerinde çocuk sonrası kadın gelirlerinde %20–50 düşüş yaşandığını; buna karşılık babalarının gelirlerinin istikrarlı sürdüğü veya arttığını göstermektedir. Türkiye’de de kadınların doğum izni sonrası işe dönüşlerinde yabancılaşıma gibi sorunlar (Bayar & Köksal, 2024) tespit edilmiştir.

Babalara sınırlı ya da transfer edilemeyen izinler sunan ülkelerde (örneğin Norveç, İsveç gibi) sosyal bilimsel araştırmalar; babaların bakım yükünü paylaşma oranının düşük kaldığını ve kadınların iş hayatında kalıcılıklarının olumsuz etkilendiğini açıklamaktadır. Yalnızca annelere yönelik izinlerin, babaların bakım rolünü üzerlerine almalarını engelleyerek cinsiyet rollerini yeniden üretmeye devam ettiği düşünülmektedir (Rønsen & Kitterød, 2015). Bu bağlamda Birleşmiş Milletler yetkilileri, “doğum izni veya cinsiyete dayalı herhangi bir işyeri politikası...ancak bir altın kafes olabilir” uyarısında bulunarak (UN, 2017), feminist politikaların hem anne hem baba için eşdeğer, zorunlu ebeveyn izni içermesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak, kısmi modern feminist düşünceye göre; yalnızca annelere verilen geniş kapsamlı izinler hem kariyer cezalarını artırmakta hem de babaların bakım sorumluluğundan uzak kalmasına neden olarak, cinsiyet eşitliği hedeflerini baltalamaktadır. Bu nedenle, feminist politikalar artık zorunlu, devredilemeyen ve eşit ebeveyn izni modellerini destekleyerek hem evde hem işyerinde yapısal eşitsizlikleri kırmayı amaçlamaktadır.

2. Emzirme (Süt Sağma) İzni

Emzirme ya da süt sağma izni, annelerin hem iş hayatında hem de anne kimliğinde varlıklarını sürdürmelerine olanak tanıyan önemli bir sosyal politika örneğidir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1919 Analık Koruma Sözleşmesi (ILO C3) ile başlayan süreç, annelere iş saatleri içinde günlük emzirme molaları (örneğin, günde iki yarım saat) tanınmasını zorunlu kılmıştır. Bu düzenlemeler hem bebek sağlığını korumayı hem de annelerin işlerini bırakmadan emzirmeye devam etmelerini mümkün kılmıştır.

Daha yakın dönem veriler, özellikle ILO’nun 2000 tarihli Analık Koruma Sözleşmesi (C183) ile desteklenmiş düzenlemelerin; süt molaları, hijyenik emzirme odaları ve çalışma saatlerinde esneklik gibi desteklerin, annelerin istisnai emzirme oranlarını anlamlı biçimde artırdığını göstermektedir. Örneğin, Pan American Health Organization’ın çalışması, en az 6 aylık süt molası garantisinin, tek başına yüzde 8,9’luk bir artışla anne sütü kullanım oranını yükselttiğini ortaya koymuştur (Heymann et al., 2013; Eren *et al.*, 2018). Benzer şekilde emzirme molalarının, özellikle güvenli süt sağma ortamlarının sağlandığı iş yerlerinde annelerin çalışma hayatına geri dönüşünü kolaylaştırdığını ve çocuklarını en az 6 ay boyunca emzirmelerine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu belirten çalışmalar (Ibarra-Ortega *et al.*, 2020) mevcuttur.

Bu tür uygulamaların iş yerinin kadınların biyolojik ihtiyaçlarına uyum sağlamasını teşvik ettiği ve anneleri işten ayrılmaktan ya da sütlerini erken kesmekten alıkoyduğu düşünülmekte ve bu yönüyle emzirme izni, sadece sağlık değil; aynı zamanda kadınların istihdamda kalıcılığını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre, süt molaları gibi uygulamalar “çalışan anne” kimliğinin kurumlarca tanınmasını sağlayan eşitlikçi politikalar arasında görülmektedir.

Emzirme korumaları günümüzde hâlâ önemli bir sosyal hak olarak görülse de bazı feminist kuramcılar bu hakların nasıl tanımlandığını, uygulandığını ve kimin yararına çerçevlendiğini eleştirel bir bakışla değerlendirmektedir. En yaygın eleştirilerden biri, süt

molalarının çoğu ülkede annenin değil, bebeğin yararına tanımlanmasıdır. Bu yaklaşım, kadını öncelikle “anne” kimliğiyle sınırlamakta ve onun bireysel haklarını ya da bedensel özerkliğini ikinci plana itmektedir (Hausman, 2004). Örneğin ABD’de bir öğretmen, bebeğini kaybettikten sonra süt bağıışı amacıyla pompa kullanmak istediğinde, yasaların yalnızca “kendi çocuğu” için emzirmeyi koruduğu gerekçesiyle bu hakkı kullanamamıştır (Schilt, 2010). Akademisyenler bu tür örnekleri, emzirmenin kadının değil, çocuğun yararına düzenlenmesi nedeniyle kadının bedenine ilişkin haklarının geri planda kalması olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım emzirme molalarını bir “hak” olmaktan ziyade, bir “annelik görevi” olarak konumlandırmakta ve kadınların toplumsal rolleriyle ilgili beklentileri yeniden üretmektedir.

Ayrıca, işyeri kültürü de bu hakların kullanılmasını sınırlayıcı bir faktör olabilir. Çeşitli araştırmalar, emzirme molası kullanan kadınların işyerlerinde hâlâ damgalandığını, daha az bağlı ya da üretken çalışanlar olarak algılandığını ve bu nedenle kariyer cezaları ile karşılaştıklarını ortaya koymaktadır (Desmond & Meaney, 2016; Zhuang *et al.*, 2018). Bu durum, yasal hakların pratikte eşit erişim sağlamadığını ve işyerlerinde dönüşümsel kültürel değişim ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Bir diğer önemli feminist eleştiri ise, emzirme düzenlemelerinin yalnızca annelere odaklanarak, bakım yükünün toplumsal cinsiyet temelli olarak bölüşülmesini pekiştirmesidir. Babaların emzirmeye ya da bebek bakımına yönelik eşdeğer zaman veya destek alma beklentisinin olmaması, kadını tekrar bakım sorumluluğunun tek taşıyıcısı konumuna getirir ve cinsiyet temelli işbölümünü yeniden üretir (Gatrell, 2007; Rehel, 2014). Bu nedenle bazı feminist kuramcılar, emzirme molalarının yalnızca annelere değil, babalara da belirli biçimlerde tanınmasının önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu hakların, kadının sağlığı ve özgürlüğü temelinde yeniden tanımlanması, işyeri kültürünün bu haklara saygı gösterecek biçimde dönüştürülmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Özetle, emzirme izni pek çok kadın için destekleyici ve koruyucu olsa da bazı feministler bu hakların yalnızca annelik kimliğiyle sınırlı tutulmasının, kadının bireysel özerkliğini gölgelediğini ve cinsiyet eşitliğini tam olarak sağlayamadığını öne sürmektedirler. Bu bağlamda, emzirme politikalarının kadınları “bakıcı” kimliğine indirgemeyen, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulayan ve işyerinde kültürel dönüşüm yaratacak biçimde yeniden yapılandırılması gerektiği savunulmaktadır.

3. Esnek Çalışma Düzenlemeleri

Esnek çalışma düzenlemeleri — yarı zamanlı çalışma, uzaktan çalışma, iş paylaşımı ve esnek saatler gibi uygulamalar — başlangıçta feministler tarafından kadınların bakım sorumluluklarıyla ücretli emeği bir arada sürdürebilmeleri ve iş gücünde kalabilmeleri için savunulmuştur. 1970’lerden itibaren kadınların artan işgücüne katılımıyla birlikte, ikinci dalga feminist hareket aktivistleri katı 9-5 mesai düzenlerini, kadınlar için istihdam sürekliliğini sınırlayan yapısal bir engel olarak eleştirmiştir (Lewis, 2001; Gornick & Meyers, 2003). O dönemde Nancy Fraser (2014) gibi feminist teorisyenler, “ideal çalışan” modelinin, evde tam zamanlı bir bakım emeği sunan bir eş varsayımına dayandığını ve bunun kadınların kamusal alandaki eşitliğini engellediğini vurgulamıştır.

Feministler, çocuk yetiştirmek veya hasta/yaşlı bakımı gibi nedenlerle kadınların kariyerlerinden vazgeçmesinin önüne geçebilmek için ayarlanabilir çalışma saatleri, iş paylaşımı ve ebeveyn dostu kolaylaştırmalar gibi yapısal değişiklikler talep etmişlerdir (Crompton & Lyonette, 2006). Bu fikir, ücretli çalışma normlarının toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı şekilde yeniden tasarlanması anlamına gelmiş; çalışanları yalnızca üretim araçları değil, “bütünsel insan varlıkları” olarak gören bir işyeri kültürü yaratmayı hedeflemiştir (Gornick & Meyers, 2003; Lewis, 2001).

1970’lerin sonlarında İngiltere, Hollanda ve ABD’de başlatılan iş paylaşımı projeleri, iki kadının bir tam zamanlı pozisyonu paylaşarak annelerin istihdamda kalabilmesine imkân tanıyan erken örnekler olarak literatüre geçmiştir (Dex & Scheibl, 2001). Bu model, özellikle çocuklu kadınlar için esnekliğin istihdam sürekliliğini güçlendirdiğini göstermiştir.

Zamanla birçok işveren ve refah devleti, “aile dostu” esnek çalışma politikalarını yasalaştırarak çalışanların esnek saat talep etme hakkını, uzun kariyer aralarını veya evden çalışma seçeneklerini resmî hale getirmiştir (Lewis & Campbell, 2007). Araştırmalar, bu tür esnek modellerin kadınların işgücüne katılımını artırdığını, iş-yaşam dengesi kurma imkânını genişlettiğini ve bakım yükümlülükleri nedeniyle istihdamdan kopuşları azalttığını göstermektedir (Gornick & Meyers, 2003; Crompton & Lyonette, 2006). Bu dönüşüm, yalnızca bireysel düzeyde yarar sağlamakla kalmamış; üretkenliği saat başı fiziksel varlık üzerinden ölçen Fordist modellerden çıktıya ve sonuç odaklı esnek çalışma kültürüne geçişi simgelemiştir. Böylece işyerlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği, yaşam-ış dengesi ve bakım emeğinin kurumsal tanınması açısından önemli bir yapısal kazanım olarak değerlendirilmektedir (Lewis, 2001; Fraser, 2014).

Bununla birlikte, esnek çalışma politikaları feminist literatürde her zaman vaat ettikleri toplumsal cinsiyet eşitliğini tam anlamıyla sunamamış uygulamalar olarak eleştirilir. Feminist araştırmacılar bu politikaların, özellikle *esneklik tuzağı* (flexibility trap) kavramıyla, kadınlar üzerindeki bakım emeği yükünün toplumsal olarak yeniden üretilmesine nasıl katkıda bulunduğunu tartışmaktadır (Chung, 2022). Çünkü bakım ve ev işlerinin orantısız yükü hâlâ kadınların omzunda kaldığı için, esnek seçeneklerden — yarı zamanlı çalışma, evden çalışma veya esnek saatler gibi — esasen kadınlar yararlanmaktadır. Bu durum, kadınların işten tamamen kopmalarını önleyebilse de onları sıklıkla *annelik rotasına* (mommy track) iter; terfi olanaklarından uzaklaştırır ve zamanla daha düşük ücretler almalarına neden olur; böylece toplumsal cinsiyet ücret farkını genişletir (Crompton & Lyonette, 2006).

Bu dinamik, erkeklerin esnek seçenekleri kullanmada çok daha isteksiz olmalarıyla derinleşir. Çalışmalar, erkek çalışanların damgalanma korkusu veya örgütsel kültürün teşvik etmemesi nedeniyle esnek modellerden daha az yararlandığını ve geleneksel cinsiyet rollerinin sürdürdüğünü göstermektedir (Gregory & Milner, 2009; Haas & Rostgaard, 2011). Böylece esneklik, bir bakıma yalnızca kadınlara yardımcı olan ama erkeklerin sorumluluk paylaşmasını sağlamayan bir *eşitsizlik maskesi* haline gelebilir (Chung & Van Der Lippe, 2020). Feminist yorumcular bu durumu şu şekilde özetler: “Çok fazla esneklik olabilir; bu kadınlara yardımcı olur ama erkekler hâlâ kaçabilir... Bu, toplumsal cinsiyet eşitliğinde köklü bir değişim yaratmaz” (Haas & Rostgaard, 2011).

Ayrıca esnek çalışmanın iş-yaşam dengesi sağlamada tek başına yeterli olmadığını gösteren çalışmalar, uzaktan çalışma ve “sürekli erişilebilir olma” kültürünün sınırları belirsizleştirerek kadınlar üzerindeki zaman baskısını artırabildiğine işaret eder (Carlson et al., 2021; Chung, 2022). Özellikle bakım yükü nedeniyle sıra dışı saatlerde çalışan kadınlar için “esneklik”, bazı durumlarda sürekli çalışma beklentisine dönüşebilir; bu durum, feministlerin başlangıçta savunduğu insanileştirilmiş iş modeliyle çelişir (Fraser, 2014; Lewis, 2003). Eleştirmenler ayrıca esnek çalışma seçeneklerinin işverenlerin yapısal destek sağlama zorunluluğunu perdeleyebildiğini; örneğin babaların bakım katılımını artırmak için zorunlu babalık izni gibi politikalar yerine “anneler ayarlar! ...” mantığına geri döndüğünü vurgular (Gregory & Milner, 2009). Türkiye’de de esnek çalışmanın sonucunda güvencesizlik, kayıt dışılık ve düzensizliğin artarak, kadın emeğinin daha da dezavantajlı hale gelmesine yapılan vurgu güçlenmektedir (Dedeoğlu, 2009; Karadeniz, 2011; Çakır, 2011).

Bu eleştiriler, esnek çalışma düzenlemelerinin kimin için ne kadar “esnek” olduğunun da sınıf boyutuyla sorgulanmasına yol açmıştır. Yüksek gelirli profesyonel kadınlar bu

haklardan görece daha kolay yararlanabilirken, düşük gelirli kadınlar çoğu zaman esnek çalışma hakkına erişemez ve bakım kaynaklı devamsızlıklar nedeniyle işten çıkarılma ya da maaş kesintisi riskiyle karşılaşabilir (Rubery & Rafferty, 2013). Özetle, feminist literatürde yaygın görüş, esnek çalışma düzenlemelerinin tek başına yeterli bir çözüm olmadığı; toplumsal cinsiyet temelli bakım yükünün yeniden bölüşülmesini sağlayacak kültürel ve kurumsal dönüşümle desteklenmediği sürece, kadınların esnekleşirken eşitsizliklerin sabit kalmasına neden olabileceğidir (Crompton & Lyonette, 2006).

4. Çocuk Bakımı Destekleri ve Yardımları

Çocuk bakım desteği sağlanması — sübvansiyonlu kreşler, okul öncesi kamu eğitim kurumları veya çocuk bakım vergisi indirimleri gibi uygulamalar — uzun süredir kadınların iş gücüne eşit katılımı açısından temel bir unsur olarak görülmektedir. 1960'lar ve 1970'lerden itibaren feminist hareket, uygun fiyatlı ve erişilebilir çocuk bakım hizmetleri olmadan çalışma hakkının pek çok anne için pratikte gerçekleştirilemeyeceğini vurgulamıştır (Cohen, 1993; Michel, 1999). Örneğin, 1970 yılında ABD'de düzenlenen Kadınların Eşitlik İçin Grevi (Women's Strike for Equality), 24 saat açık çocuk bakım merkezleri talebini, kürtaj hakkı ve eşit işe eşit ücret talepleriyle birlikte öne çıkarmıştır (Evans, 2010). Bu taleplerin ardındaki mantık açıktı: Devlet veya toplum güvenli ve uygun fiyatlı çocuk bakımı sağladığında, kadınlar erkeklerle eşit koşullarda eğitim ve istihdam fırsatlarına erişebilir, eve zorunlu bağlı kalmaktan kurtulabilirler (Fraser, 2017).

Tarihsel örnekler bu bağlamı destekler niteliktedir: Fransa, 1946'da yalnızca ücretli doğum iznini yasalaştırmakla kalmamış, aynı zamanda kreşlerin yaygınlaştırılmasını da sosyal politika gündemine taşımıştır (Morgan, 2003). 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise başta İskandinav ülkeleri olmak üzere pek çok sosyal-demokrat refah devleti, evrensel kamu çocuk bakım sistemlerini yaygınlaştırarak kadınların iş gücüne katılımını önemli ölçüde artırmıştır (Gornick & Meyers, 2003). Kanada'nın Quebec bölgesi, 1997'de düşük ücretli kamu kreşlerini yaygınlaştırdıktan sonra, küçük çocuk sahibi annelerin işgücüne katılım oranında %12'ye varan bir artış gözlemlenmiştir (Baker et al., 2008). Benzer şekilde İsveç ve Norveç gibi İskandinav ülkeleri, 1970'lerden itibaren kapsamlı sübvansiyonlu çocuk bakım ağları oluşturarak kadın istihdam oranlarını ve çocukların erken eğitime erişim oranlarını aynı anda yükseltmiştir (Ellingsæter, 2012).

Çocuk bakımı desteği yalnızca kadınların istihdamını artırmakla kalmamış; kadınların mali bağımsızlığını, çocukların erken gelişim fırsatlarını ve ailelerin genel yaşam kalitesini de güçlendirmiştir (Mahon, 2002). Bu sayede kadınlar hem gelir elde etmiş hem de *çifte vardiya* (hem ücretli iş hem ücretsiz bakım) yükünün bir kısmından kurtulabilmiştir (Hochschild & Machung, 2012). Bu tarihsel süreç, çocuk bakım hakkının yalnızca bireysel bir ebeveyn sorumluluğu değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olduğuna dair feminist vizyonun yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Michel, 1999).

Evrensel çocuk bakımına yönelik her adım, feministler tarafından kadınların gerçek özgürlüğüne ve kamusal alana tam katılımına atılan somut bir ilerleme olarak değerlendirilmiş ve bu mücadele, özellikle düşük gelirli ve işçi sınıfı kadınlar için kritik bir eşitlik meselesi olarak tanımlanmıştır (Fraser, 2014; Gornick & Meyers, 2003).

Neredeyse tüm feminist kuramcılar, erişilebilir ve kaliteli çocuk bakım desteğinin kadınların kamusal alana tam katılımı için vazgeçilmez olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak feminist literatürde asıl tartışma, çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği, yüksek maliyeti ve yanlış tasarlanması üzerine yoğunlaşmaktadır (Mahon, 2002; Michel, 1999). Birçok ülkede çocuk bakım altyapısı hem arz hem de maliyet açısından sınırlı kaldığı için, kadınlar diğer kazanılmış haklardan yararlanmakta zorlanmakta, bu da cinsiyet temelli ekonomik eşitsizlikleri

kalıcılaştırmaktadır (Gornick & Meyers, 2003). Çalışmalar göstermektedir ki sübvansiyonlu kreş kontenjanlarının yetersiz olduğu veya uzun bekleme listelerinin olduğu ülkelerde, anneler (babalardan çok daha fazla) çalışma saatlerini azaltmakta veya işten tamamen ayrılmaktadır; bu durum hem gelir kaybına hem de *annelik cezasının* derinleşmesine yol açmaktadır (Budig & England, 2001; Baker et al., 2008).

Feminist akademisyenler ayrıca bazı “esnek” çocuk bakım modellerinin de bakım yükünü kadınların omzunda bıraktığına dikkat çeker. Örneğin, Finlandiya ve Norveç gibi bazı ülkelerde, ebeveynlere kreş yerine çocuklarına evde bakmaları için ödenek sağlanması, çoğunlukla anneler tarafından kullanılmakta ve bu durum kadınların yeniden eve dönmesini teşvik ederek iş gücünden çekilmelerini hızlandırmaktadır (Morgan & Zippel, 2003; Ellingsæter, 2012). Benzer şekilde, kısa okul günleri ya da tam gün okul sonrası bakım desteğinin eksikliği de boşluğu çoğunlukla annelerin doldurması anlamına gelir (Gornick & Meyers, 2003). Bu yapı, kadınların tam zamanlı ve sürekli istihdama katılımını sınırlayarak cinsiyet eşitsizliğini derinleştirir.

Çocuk bakım desteğindeki eksiklikler, özellikle düşük gelirli, bekar anneleri ve etnik azınlık kadınlarını orantısız biçimde etkiler; çünkü bu gruplar hem uygun fiyatlı bakım hizmetlerine erişimde hem de alternatif destek ağlarında ciddi zorluklar yaşamaktadır (Michel, 1999; Williams, 2010). Bu durum, çocuk bakım hizmetlerinin sınıfsal ve ırksal eşitsizlikleri de pekiştiren bir unsur olabileceğini göstermektedir.

Bir diğer önemli feminist eleştiri ise, iyi niyetli çocuk bakım programlarının bile çocuk bakımını varsayılan olarak annelerin sorumluluğu olarak tanımlama eğilimidir (Mahon, 2002). Çocuk bakım destekleri ya da izinlerinin yalnızca annelere yönelik tasarlanması, bakımı “kadın işi” olarak doğal bir rol gibi göstererek toplumsal cinsiyet normlarını yeniden üretir (Fraser, 2014). Ayrıca bu sektörün kendisi de feminist literatürde ayrı bir kaygı konusudur: Çocuk bakımı emeği büyük ölçüde kadınlar tarafından düşük ücretli, güvencesiz koşullarda yürütülmektedir. Bu gerçek, bakım emeğinin toplumsal düzeyde değersizleştirildiğinin ve görünmez kılındığının çarpıcı bir kanıtıdır.

Modern feminist kuram, gerçek toplumsal cinsiyet eşitliğinin, yalnızca kadınların ücretli işe dönmesini değil; aynı zamanda bakım işinin değerli, kurumsal ve adil biçimde ücretlendirilmiş bir sektör olarak tanınmasını gerektirdiğini vurgular (Folbre, 2006; Fraser, 2017). Özetle, feminist eleştiri çocuk bakım desteği fikrine değil, uygulamanın yapısal eksikliklerine yöneliktir: Çocuk bakımı pek çok ülkede hâlâ kamu altyapısının asli bir parçası olarak görülmemekte; bu nedenle pahalı, düzensiz ve erişimi zor bir hizmet olarak kalmaktadır (Gornick & Meyers, 2003). Bu durum değişmedikçe, kadınların iş gücüne tam katılımı ve gelir eşitliği sağlanamayacaktır. Kanada Kraliyet Komisyonu’nun yıllar önce ifade ettiği gibi, “evrensel çocuk bakımı olmadan gerçek eşitlik mümkün değildir” (Friendly, 2001).

5. Koruyucu İş Yasaları ve Gece Çalışması Kısıtlamaları

Sanayileşmenin hız kazandığı 19. yüzyıldan itibaren birçok ülkede kadın işçilere yönelik koruyucu iş yasaları, “kırılgan cinsiyet” anlayışıyla şekillenmiş ve kadınların belirli sektörlerde ya da gece vardiyalarında istihdamını sınırlamıştır (Kessler-Harris, 1982; Milkman, 1987). Bu düzenlemelerin temel gerekçesi, kadınların bedensel güvenliği, üreme sağlığı, namusu ve aile birliğinin korunması olmuştur. Örneğin, 1919’da ILO tarafından kabul edilen Kadınların Gece Çalışması Sözleşmesi (C4), sanayi işlerinde kadınların gece saatlerinde çalışmasını yasaklayarak bu yaklaşımın uluslararası düzeyde de norm haline gelmesine katkıda bulunmuştur (ILO, 1919; Kessler-Harris, 2003a).

Erken dönem işçi hareketlerinde bazı kadın sendikacıları ve reformcular, bu düzenlemeleri kapitalist sanayinin sömürücü 24 saatlik vardiya rejimine karşı pragmatik bir

savunma mekanizması olarak görmüş; özellikle yeraltı madenciliği, zehirli kimyasallar ya da ağır sanayi gibi riskli sektörlerden kadınların uzak tutulmasının, dönemin zayıf işçi hakları bağlamında kısa vadede sağlık açısından yarar sağladığını ileri sürmüştür (Skocpol, 1995; Koven & Michel, 2013). Örneğin, kadın işçilerin günlük çalışma saatlerinin sınırlandırılması ya da hamilelik döneminde koruma sağlanması gibi uygulamalar, ilk bakışta ilerici sayılmıştır.

Ancak feminist tarih yazımı, bu “korumacı” retoriğin altında derin bir ataerkil düzenin yeniden üretildiğini ortaya koymuştur. Kadınlar, kendi risklerini ve çalışma koşullarını değerlendirme ehliyeti olan özerk bireyler değil, korunmaya muhtaç ve doğurganlığı öncelikli bir cinsiyet olarak inşa edilmiştir (Hartmann, 1976; Gerhard, 2001). Böylece kadınlar, gece çalışmanın daha iyi ücret, vardiya primi veya terfi olasılığı getirdiği sektörlerden dışlanmış; erkek egemen meslekler, “doğal” biçimde erkeklerin kontrolünde kalmıştır (Orloff, 1993; Koven & Michel, 2013). Feminist eleştirinin özgün katkısı, koruyucu yasaların yalnızca işyerindeki fırsat eşitliğini değil, aynı zamanda ev içi cinsiyet rollerini de pekiştirdiğini vurgulamasıdır: Kadınların gece evde olması normalleştikçe erkeklerin gece bakım veya ev içi emeğe katılımı tartışma dışı kalmıştır (Gerhard, 2001).

Günümüzde feminist hukukçular ve insan hakları savunucuları, kadınlara yönelik toplu meslek yasaklarının, fiilen “koruma” adı altında ayrımcılık anlamına geldiğini savunmaktadır. ILO, CEDAW Komitesi ve Human Rights Watch gibi kurumlar, kadınlara kategorik meslek yasaklarının modern iş sağlığı normları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesiyle bağdaşmadığını vurgulamaktadır (ILO, 2018; CEDAW/C/RUS/CO/8, 2015). Medvedeva – Rusya davası buna çarpıcı bir örnektir: Bir kadının gemi mühendisliği başvurusunun reddedilmesi, uluslararası düzeyde cinsiyet temelli ayrımcılık olarak değerlendirilmiş ve Rusya’nın yüzlerce mesleği kapsayan yasak listesini kaldırması talep edilmiştir (Human Rights Watch, 2020).

Feminist perspektifin altını çizdiği bir diğer önemli nokta, korumacı yasaların kadınların düşük ücretli, güvencesiz veya kayıt dışı işlere yönelmesine de zemin hazırlamasıdır. Riskli görülen sektörlerden yasaklanan kadınlar, çoğu zaman daha tehlikeli ama düzenlenmemiş işlerde çalışmak zorunda kalabilir ya da hane gelirine katkı sağlayamadığı için yoksulluk riski artar (Milkman, 1987; Orloff, 1991). Dolayısıyla bu yasalar, sadece fırsat eşitliğini kısıtlamakla kalmaz; kadınların ekonomik bağımsızlığını ve örgütlü işçi hareketlerine katılımını da zayıflatır.

Bugün feminist hareketin ortak talebi, gerçek işçi korumasının cinsiyet temelli yasaklardan değil, tüm çalışanlar için yüksek standartlarda iş sağlığı ve güvenliği, ayrımcılığa karşı yasal güvenceler ve eşit fırsat hakkının teminat altına alınmasından geçtiğidir (ILO, 2018). Modern iş dünyasında gelişmiş ulaşım, güvenlik altyapısı ve denetim mekanizmaları düşünüldüğünde, “kadınları korumak için yasaklamak” yaklaşımı çağdışı kalmakta; bunun yerine risklerin herkes için azaltılması önerilmektedir.

Özetle feminist teorinin özgün katkısı şudur: Kadınlar hangi işi yapacaklarına kendi özerk iradeleriyle karar verebilen bireylerdir. Koruyucu iş yasaları, kadınları “kırılgan cinsiyet” varsayımıyla toplumsal ve ekonomik yaşamdan dışladığında, gerçekte onları korumaz; aksine eşitsizliği yeniden üretir ve erkek egemen işbölümünü kalıcılaştırır (Kessler-Harris, 2003). Bu nedenle çağdaş feminist perspektife göre, gerçek koruma ayrımcılıkla değil, kapsayıcı ve eşitlikçi düzenlemelerle sağlanabilir.

6. Regl İzni

Regl izni politikaları — kadın çalışanlara şiddetli adet sancısı veya regl yorgunluğu yaşadıklarında ücretli veya ücretsiz izin hakkı tanıyan düzenlemeler — bazı ülkelerde

beklenenden çok daha eski bir tarihe sahiptir. Örneğin Japonya, 1947’de yürürlüğe giren *seirikyuuka* yasasıyla, kadın işçilerin regl dönemlerinin en ağır günlerinde işten izinli sayılmasına yasal hak tanımıştır (BBC News, 2016). Bu uygulama, özellikle tekstil, imalat ve ağır sanayi gibi fiziksel iş gücüne dayalı sektörlerde çalışan kadınların şiddetli regl krampları yaşadıklarında işten çıkma ya da gelir kaybı korkusu olmadan dinlenebilmesini sağlamayı amaçlamıştır. Benzer biçimde Güney Kore ve Tayvan gibi bazı Doğu Asya ülkelerinde de 20. yüzyılın ortalarında regl izni düzenlemeleri kabul edilmiştir (Guardian, 2016).

Kadın emeği ve iş sağlığı literatürüne göre, bu tür izinler bir yandan kadın bedeninin biyolojik farklılıklarının işyeri politikalarına yasal olarak dâhil edilmesi anlamına gelmiş; diğer yandan feminist tartışmalarda, bu izinlerin iyi tasarlanmadığında kadınları “kırılgan” veya “korunması gereken” konumuna sabitleme riski taşıdığı da ileri sürülmüştür (Hennegan et al., 2021). Özellikle fiziksel olarak ağır işlerde bir-iki günlük regl izni, kadınların hem sağlıklarını koruması hem de işten ayrılmadan üretkenliğini sürdürebilmesi açısından önemli bir kazanım olarak görülür (BBC News, 2016).

Regl izni uygulamaları, uzun süre tabu sayılan regl konusunun çalışma yaşamını etkileyebilecek meşru bir mesele olarak tanınmasını sağladığı için tarihsel olarak dönüştürücü bir rol oynamıştır (Bobel, 2020). Bu kavram, son yıllarda küresel düzeyde yeniden ilgi görmektedir. Örneğin İspanya, 2023 yılında şiddetli regl sancısı yaşayan kadınlara doktor raporu ile ücretli regl izni tanıyarak bu uygulamayı yasalaştıran ilk Batılı ülke olmuştur (BBC News, 2023). BM Kadın Birimi (UN Women) de bu gelişmeyi, regl sağlığının politika düzeyinde tanınması açısından “tarihi” bir eşik olarak değerlendirmiştir (UN Women, 2023).

Genel olarak regl izninin feminist literatürdeki önemi, regl konusundaki sessizliği bozması, kadın sağlığının bir refah devleti meselesi olarak gündeme taşınması ve çalışma hukukunun kadın bedenine uyum sağlamasını zorunlu kılmasıdır (Hennegan et al., 2021).

Regl izni feministler arasında uzun süredir tartışmalı bir konudur ve bu durum onu çağdaş toplumsal cinsiyet politikaları içinde bir *yıldırım noktası** haline getirmiştir (Bobel, 2020; Hennegan et al., 2021). Destekçiler, regl izninin kadınların benzersiz fizyolojik zorluklarını tanıyan şefkatli bir düzenleme olduğunu savunur: Ağrılı regl dönemi yaşayan kadınlara izin hakkı verilmesinin, biyolojik farklılıkları görmezden gelmek yerine tanınmanın, gerçek eşitliği destekleyeceğini belirtirler (UN Women, 2023).

Ancak eleştirmenler, regl izninin geri tepebileceğini, kadınları “daha az güvenilir” çalışan gibi gösterebileceğini savunur. Barkha Dutt gibi feministler, regl izninin biyolojik belirleyiciliği yeniden güçlendirebileceğini, kadınların hormonal dalgalanmalar yüzünden istihdamda “riskli” görülmesine yol açabileceğini belirtir (Washington Post, 2020). Çalışma hayatında kadınların bu izinleri kullanmakta damgalanmaktan çekineceği ve regl izninin çoğu zaman ücretsiz olması nedeniyle özellikle düşük gelirli kadınlar için erişilemez bir ayrıcalığa dönüşebileceği de vurgulanır (Hennegan et al., 2021).

Türkiye’de regl izni, doğrudan yasal bir hak olarak tanımlanmamış olmakla birlikte, kamuoyunda ve sendikal çevrelerde dönemsel olarak tartışmaya açılan bir konu olmaya devam etmektedir. Kadınların biyolojik farklılıkları üzerinden hak tanımlanmasına yönelik bu tartışmalar, bir yandan çalışma yaşamında görünmez kılınan beden deneyimlerini görünürleştirirken, diğer yandan kadınların “özel durumu” üzerinden ayrımcılığa açık yeni sınırlar üretme riskini de taşımaktadır (Toksöz, 2012). Bu yönüyle regl izni tartışmaları,

* Yıldırım noktası (İngilizcesi: “flashpoint”) terimi, özellikle regl (menstrual) meseleleri, regl yoksulluğu (period poverty) ve regl adaleti (menstrual justice) bağlamında, bir toplumsal mesele veya tartışmanın ani şekilde alevlendiği, görünürlük kazandığı, çatışma ve değişim talebinin yoğunlaştığı kritik an veya alan anlamında kullanılır.

feminist politikanın eşitlik mi yoksa farklılık temelinde mi hak üretmesi gerektiği sorusunu Türkiye bağlamında da yeniden gündeme taşımaktadır.

Feminist tartışma özünde şuna odaklanır: Regl izni kadınların ihtiyaçlarını karşılayarak gerçek eşitliği mi güçlendirir, yoksa onları işyerinde “öteki” konumuna mı iter? Bu sorunun yanıtı, ülkeye ve bağlama göre farklı şekillerde tartışılmaya devam etmektedir (Bobel, 2020; UN Women, 2023).

7. Toplu Taşımada Kadınlara Özel Alanlar

Tokyo’da kadınların “Kadınlara Özel” metro vagonlarında seyahat etmesi, kadın yolcuları toplu taşımada cinsel tacizden korumayı amaçlayan bir uygulama olarak geliştirilmiştir. Bu özel alanlar, kadınlara anlık güvenlik ve konfor sağlarken, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki uzun vadeli etkileri konusunda feminist literatürde önemli tartışmalar doğurmuştur (Dunckel-Graglia, 2013; Shibata, 2020).

Toplu taşımada kadınlara ayrılan alanlar — tren vagonları, otobüs bölmeleri veya tamamen kadınlara özel otobüsler gibi — özellikle cinsel tacizle başa çıkmak için farklı ülkelerde yaygın biçimde uygulanmıştır (Tillous, 2020; Sil et al., 2023; Pinsky, 2024). Japonya’daki uygulamanın kökeni bir yüzyıldan fazlaya dayanır: 1912 yılında Tokyo’da *Hana Densha* (çiçek trenleri) olarak bilinen kadınlara özel tren vagonları devreye alınmış; kadınlara erkek yolculardan uzak, güvenli bir alan sağlanmıştır. Bu vagonlar 20. yüzyıl ortalarına kadar özellikle yoğun saatlerde kadınları ve kız çocuklarını korumak amacıyla kullanılmış; 1970’lerde yaşlılar, hamileler ve engellilere ayrılan koltuk düzenlemeleriyle birlikte uygulama daralmıştır (Shibata, 2020). Ancak 2000’li yılların başında Japonya’da *chikan* (elle taciz) olaylarının artması, kadınlara özel vagon uygulamasının Tokyo gibi büyük şehirlerde yeniden hayata geçirilmesine yol açmıştır (Horii & Burgess, 2012). Benzer önlemler Hindistan, Brezilya, Meksika, Mısır ve Endonezya gibi birçok ülkede de uygulanmış; kadınlara özel metro vagonları, otobüsler, kadın taksi hizmetleri ve bekleme alanları oluşturulmuştur (Tillous, 2020b; Sharma, 2025; Winata et al., 2025). Türkiye’de de pembe trambüs (NTV, 2017) gibi girişimler olmuş ancak uygulama yaygınlık kazanmamıştır.

Araştırmalar, bu ayrıştırıcı güvenlik önlemlerinin tarihsel olarak pragmatik bir çözüm olarak görüldüğünü göstermektedir: Tacize karşı yasaların yetersiz kaldığı bağlamlarda, kadınlara toplu taşımada güvenlik sağlamak için kadınlara özel vagonlar bir tür “sığınak” işlevi görmüştür (Mubarok & Suparman, 2019; Ginting et al., 2022). Örneğin Tokyo’daki anketlerde kadın yolcuların %70’e varan oranlarda kadınlara özel vagonları daha güvende hissettikleri için tercih ettiklerini belirttikleri saptanmıştır (Shibata, 2020). Benzer şekilde Mexico City örneği, kadınların bu uygulamaları toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı kolektif hareketin parçası olarak sahiplendiğini ve kentsel hareketliliklerini artırmak için kullandığını göstermektedir (Dunckel-Graglia, 2013; Pinsky, 2022). Kamusal alanda yüksek taciz oranlarının görüldüğü toplumlarda, bu tür ayrıştırılmış taşıma alanları özellikle genç öğrenciler, ev hizmetlerinde çalışan kadınlar veya düşük gelirli yolcular için toplu taşımayı erişilebilir kılarak, kadınların şehir içi hareketliliğini fiilen güvence altına almıştır (Mowri et al., 2024).

Feministler, kadınlara özel toplu taşıma uygulamaları konusunda temelde iki yönlü bir tutum sergilemektedir: Bir yandan bu tür uygulamaların sağladığı anlık güvenliği ve kadınların hareket özgürlüğünü artırma potansiyelini teslim ederken; diğer yandan bu yaklaşımın sorunun kökenine inmediğini, yalnızca semptomları hafiflettiğini vurgularlar (Shibata, 2020; Dunckel-Graglia, 2013).

Çeşitli araştırmalar, Mumbai veya Mexico City gibi şehirlerde kadınların kadınlara özel vagonları veya *pembe otobüs* uygulamalarını taciz kaygısını azaltıcı bir geçici çözüm olarak

gördüğünü; bu alanlarda kendilerini daha rahat ve onurlu hissettiklerini göstermiştir (Dunckel-Graglia, 2013; Pinsky, 2022). Ancak bu “rahatlama” hissi bile feminist eleştirinin temelini oluşturur: Feminist teorisyenlere göre, kadınlara özel alanlar tacizi doğuran erkek davranış kalıplarını dönüştürmek yerine, kamusal alan kullanımını kısıtlayarak “kadınlar kendini sınırlasın” mesajı verir (Shibata, 2020). Bu durum, kamusal güvenliğin sorumluluğunu fail erkeklerden alıp mağdur kadınlara yükler (Mowri et al., 2024).

Örneğin Shibata (2020), Japonya’daki kadın yolcuların çoğunun kadınlara özel vagonları güvenlik için tercih ettiğini ancak bir yandan da bunun tacizi önleyici bir sistemsel çözüm olmadığını düşündüklerini bulgulamıştır. Bu eleştirinin temel argümanı şudur: “Kadınlara özel vagonlar, cinsiyetçilik ve tacizin yaygın olduğu toplumların belirtisidir; özgürleşmiş bir düzenin göstergesi değildir”. Dolayısıyla feminist kuram, bu tür çözümlerin devletin veya belediyelerin cinsiyet temelli şiddete karşı etkin önlemler alma yükümlülüğünü erteleyebileceğini öne sürer (Mowri et al., 2024).

Diğer bir eleştiri, kadınlara özel taşımanın her zaman pratik veya kapsayıcı olmamasıdır (Prabowo et al., 2020). Bazı hatlarda özel vagonlar sınırlı sayıda bulunur, kalabalık olduğunda işlevini yitirir veya karma aileler ya da ikili cinsiyet sistemine uymayan trans/non-binary bireyler için yeni ayrımcılık biçimlerine yol açabilir (Ivanova and O’Hern, 2024). Ayrıca, bazı erkek yolcuların “erkekler için özel vagonlar istiyoruz” gibi mizahi itirazları, cinsiyet ayrımını daha da görünür kılarak feminist hedefleri zayıflatabilir (Pinsky, 2022).

Son olarak feministler, bu tür ayrıştırıcı önlemlerin “mağduru suçlama” riskini güçlendirdiğine dikkat çeker: Kadınlara özel vagonlar olduğu halde, karma alanda tacize uğrayan bir kadının “Neden kadın vagonuna binmedin?” diye suçlanması ihtimali, sorumluluğu tekrar mağdura yükler (Ison et al., 2025). Gerçekten de Tokyo ve Mexico City gibi örneklerde, özel alanlar varken bile kadınların istasyonlarda veya karma vagonlarda tacize uğramaya devam ettiği, yani toplamda taciz oranlarının anlamlı ölçüde azalmadığı saptanmıştır (Dunckel-Graglia, 2013).

Özetle feminist literatürde hâkim görüş şudur: Kadınlara özel toplu taşıma alanları, kadınların anlık güvenlik ihtiyacına pragmatik bir yanıt olabilir; ancak kalıcı bir çözüm olarak sunulduklarında, ataerkil normlara meydan okumak yerine statükoyu yeniden üretirler.

8. Anneye Öncelik Veren Velayet Varsayımları

Hassas yaşlar doktrini (Tender years doctrine), boşanma veya ayrılık durumlarında küçük çocukların — özellikle de 7 yaş altı çocukların — annelerinin velayetine verilmesi gerektiği varsayımına dayanan bir hukuk ilkesidir. Bu doktrin, 19. yüzyılda Anglo-Amerikan hukuk sistemlerinde babaların neredeyse mutlak velayet hakkına sahip olduğu döneme bir tepki olarak doğmuştur (Mason, 1994; Shanley, 2018).

Tarihsel olarak İngiliz ve Amerikan ortak hukukunda çocuklar babanın mülkü gibi değerlendirilir, anneler boşanma veya ayrılık sonrası çocuklarıyla hukuken bağ kurmakta büyük zorluk yaşarlardı (Grossberg, 1985). Bu duruma karşı ilk önemli mücadelelerden biri, 1830’larda Britanya’da yazar ve aktivist Caroline Norton tarafından yürütülmüş; Norton’un kampanyası sonucunda 1839 tarihli *Custody of Infants Act* kabul edilmiştir (Smart, 2002). Bu yasa, annelere 7 yaşın altındaki çocuklar için ilk defa velayet hakkı tanıyarak anne-çocuk bağı hukuken tanımış ve feminist etkiyle gerçekleşmiş önemli bir yasal reform olarak değerlendirilmiştir (Mason, 1994).

Bu gelişme, o dönemde anneliğin “doğal şefkat” ile ilişkilendirilen ahlaki üstünlüğüyle de uyumlu bulunmuş ve Viktorya dönemi değerleriyle birleşerek hızla yaygınlık kazanmıştır (Smart, 2002). 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde pek çok Batı ülkesinde *Hassas yaşlar*

doktrini benimsenmiş; hatta İngiltere’de 1873 tarihli *Custody of Infants Act* ile bu yaş sınırı 16’ya kadar yükseltilmiştir (Grossberg, 1985). Böylece mahkemeler, küçük çocukların velayetini neredeyse otomatik şekilde annelere vermeye başlamış ve bu uygulama çocuğun yararının annenin yanında olacağı varsayımına dayandırılmıştır (Shanley, 2018).

Kadın tarihçileri bu süreci, bir yandan anneliğin çocuk refahı için “doğal” bir koruma unsuru olarak görülmesinin kadınların lehine kısa vadeli kazanımlar sağladığını, diğer yandan ise kadını kamusal alanda sınırlı haklarla baş başa bırakırken ev içi bakım rolünü pekiştirdiğini vurgular (Mason, 1994; Smart, 1992). Yine de bu doktrin, özellikle 19. yüzyılda kadınların çocukları üzerindeki haklarını güçlendirerek en azından bu alanda hukuki bir alan açmalarına imkân tanımıştır (Shanley, 2018).

Özetle, *Hassas yaşlar doktrini*, tarihsel bağlamında hem feminist bir kazanım hem de dönemin annelik idealini yücelten bir korumacı norm olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde “Hassas yaşlar doktrini”, büyük ölçüde terk edilmiş; yerini cinsiyetten bağımsız *çocuğun en yüksek yararı* (best interests of the child) ilkesine bırakmıştır. Feminist hukukçular, bu tür mutlak anne önceliğinin toplumsal cinsiyet stereotiplerine dayandığını ve gerçek eşitliği zedelediğini savunur (Fineman, 1988; Brinig, 2000). Doktrin, kadınları doğal bakıcılar, erkekleri ise ikinci planda ebeveynler olarak varsayarak, her iki cinsiyetin de toplumsal rolünü daraltmıştır (Kelly, 1994).

Fineman (1988), mahkemelerin uzun süre “anneliği” velayet kararlarının belirleyici unsuru olarak kullanmasının, anneleri “doğal bakıcı” rolüne hapsedip erkeklerin ebeveynlik sorumluluğunu ikincilleştirdiğini vurgular. Kelly (1994) ise, çocuk gelişimi literatürünün ve boşanma sonrası aile çalışmalarının, bakım sorumluluğunun her iki ebeveynde de inşa edilebilir olduğunu kanıtladığını ve bu nedenle cinsiyete dayalı otomatik varsayımların demode kaldığını göstermektedir.

Kadınların artan eğitim ve istihdam oranları ile birlikte babaların aktif bakım rollerini üstlenmesi, velayet kararlarında daha gerçekçi ve esnek ölçütlerin kullanılmasını gerektirmiştir (Brinig, 2000). Birçok yargı sistemi, annelere otomatik öncelik tanımının anayasaya aykırı cinsiyet ayrımcılığı oluşturduğunu tespit ederek hassas yaşlar doktrini iptal etmiştir (Mason, 1994).

Modern feminist yaklaşım, velayet kararlarının ebeveynin cinsiyetine değil, fiilî bakım ilişkisine ve çocuğun yararına göre verilmesini savunur (Kelly, 1994; Fineman, 1988). Ancak feminist hukukçular, sadece cinsiyet körü bir sistemin yeterli olmadığını, toplumda hâlâ bakım sorumluluğunun büyük oranda kadınlar tarafından üstlenildiğini hatırlatarak “birincil bakıcı” standardının daha adil bir yol olabileceğini tartışır (Fineman, 1988; Kelly, 1994).

Öte yandan feministler, mekanik “50/50 ortak velayet” modellerinin de her durumda çocuk yararına olmadığını vurgular. Özellikle aile içi şiddet vakalarında, her iki ebeveyne eşit velayet hakkı verilmesinin çocuklar için tehlikeli olabileceği belirtilir (Brinig, 2000). Dolayısıyla feminist analiz, *hassas yaşlar doktrininin* anneleri idealize eden ama onları toplumsal bakım rollerine hapseden yapısının artık yetersiz olduğunu; onun yerine esnek, çocuk merkezli ve gerçek bakım emeğini gözetken karar mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini savunur (Fineman, 1988; Kelly, 1994; Brinig, 2000).

9. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı yürütülen tarihsel feminist mücadelenin, elde edilen bazı hakların her zaman mutlak ve değişmez olmadığını ortaya koymuştur. Feminist hareketin farklı dalgalar ve kuramsal yönelimler aracılığıyla geliştirdiği kazanımlar, kadınların kamusal alanda görünürlüğünü artırsa da bu hakların tarihsel bağlamdan koparıldığında ataerkil normları yeniden üretebilme riskini de barındırdığı görülmektedir.

Doğum izni, emzirme izni, esnek çalışma düzenlemeleri, koruyucu iş yasaları veya regl izni gibi birçok sosyal düzenleme, başlangıçta kadınların çalışma yaşamına katılımını ve bakım yükünü dengelemesini sağlamak amacıyla savunulmuştur. Ancak feminist literatürdeki eleştiriler, bu hakların zamanla kadını “doğal bakıcı” ya da “kırılgan” olarak tanımlayan kalıpları pekiştirdiğini; erkeklerin bakım sorumluluğundan uzaklaşmasına, işyerinde ayrımcılığın sürmesine ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeni biçimlerde yeniden üretilmesine zemin hazırladığını göstermektedir.

Dolayısıyla bu araştırma, feminist hak taleplerinin durağan değil, sorgulanabilir ve dönüştürülebilir olması gerektiğine işaret etmektedir. Gerçek toplumsal cinsiyet eşitliği, yalnızca yeni haklar elde etmekle değil, mevcut düzenlemelerin eşitlikçi sonuçlar doğurup doğurmadığını sürekli olarak denetlemekle mümkün olabilecektir. Feminist perspektif, koruyucu veya ayrıcalıklı görünen her politikanın, kadınları edilgen alıcılar değil; eşit sorumluluk ve karar yetkisine sahip özneler olarak güçlendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Özetle bu çalışma göstermektedir ki tarihsel bağlamdan koparılan her hak, yerleşik cinsiyet rollerini sorgulamak yerine yeniden üretebilir. Bu nedenle feminist politika ve pratiklerin, değişen toplumsal koşullara göre eleştirel bir gözle değerlendirilmesi ve dönüştürülmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kalıcı biçimde sağlanabilmesi için vazgeçilmezdir.

Son olarak bu çalışma feminist söylem analizi ve kuramsal literatür incelemesine dayalı olarak, kadınlara yönelik koruyucu sosyal politika düzenlemelerinin tarihsel ve toplumsal bağlam içinde taşıdığı çelişkili anlamları eleştirel bir perspektifle tartışmıştır. Elde edilen bulgular, söz konusu düzenlemelerin bir yandan kadınların kamusal alandaki varlığını ve çalışma yaşamına katılımını desteklemeyi hedeflerken, diğer yandan annelik, bakım ve kırılganlık üzerinden tanımlanan geleneksel cinsiyet rollerini yeniden üretebilme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, feminist politikanın yalnızca yeni haklar üretmeye odaklanan bir alan değil, aynı zamanda mevcut hak ve düzenlemelerin hangi toplumsal ilişkiler içinde nasıl işlediğini sürekli olarak sorgulayan dinamik bir mücadele alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Pratik düzeyde ise bu bulgular, sosyal politikaların “koruma” mantığından ziyade toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan evrensel ve dönüştürücü bir hak anlayışıyla yeniden tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir. Özellikle bakım emeğinin kamusal sorumluluk olarak paylaşımını güçlendiren düzenlemeler, esnek çalışma modellerinin kadınları değil tüm toplumu kapsayacak biçimde yapılandırılması ve istihdam politikalarının annelik üzerinden değil eşit yurttaşlık temelinde kurulması, çalışmanın sunduğu temel politika çıkarımları arasında yer almaktadır.

Etik Beyanı/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / *It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used as references are listed in the bibliography.*

Etik Bildirim/Ethics Notification: info@esosder.org

Çıkar Çatışması Beyanı/ Declaration of conflict of interest: Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır. / *There is no potential conflict of interest in this study.*

Yapay Zekâ Kullanımı /Use of Artificial Intelligence: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. / *No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.*

Kaynakça

- Amin, M. & Islam, A.M. (2022) "The Impact of Paid Maternity Leave on Women's Employment," *Policy Research Working Paper*, 10188.
- Arendt, M. & Sterken, E. (2019) "Maternity Protection at Work," *Breastfeeding Benefits Special Edition. IBFAN position paper* [Preprint].
- Astell, M. (1697) *A serious proposal to the ladies, for the advancement of their true and greatest interest : in two parts*. London : Printed for Richard Wilkin.
- Baker, M., Gruber, J. and Milligan, K. (2008) "Universal Child Care, Maternal Labor Supply, and Family Well-Being," *Journal of Political Economy*, 116(4), pp. 709–745.
- Barker, E. & Stalley, R.F. (1998) *The politics*. Oxford Paperbacks.
- Bayar, A., & Köksal, B. (2024). Doğum izni sonrası göreve başlayan öğretmenlerin mesleğe yabancılaşma kavramına ilişkin düşünceleri. *Academic Social Resources Journal*, 8(47), 2259-2268.
- Bobel, C. (2020) *New Blood: Third-Wave Feminism and the Politics of Menstruation*. Rutgers University Press. Available at: <https://doi.org/10.36019/9780813549538>.
- Brinig, M.F. (2000) *From contract to covenant: Beyond the law and economics of the family*. Harvard University Press.
- Budig, M.J. & England, P. (2001) "The Wage Penalty for Motherhood," *American Sociological Review*, 66(2), pp. 204–225. Available at: <https://doi.org/10.1177/000312240106600203>.
- Butler, J. (1990) "Feminism and the Subversion of Identity," *Gender trouble*, 3(1), pp. 3–17.
- Carlson, D.L., Petts, R.J. and Pepin, J.R. (2021) "Flexplace Work and Partnered Fathers' Time in Housework and Childcare," *Men and Masculinities*, 24(4), pp. 547–570.
- Chung, H. (2022) *The flexibility paradox: Why flexible working leads to (self-) exploitation*. Policy Press.
- Chung, H. & Van Der Lippe, T. (2020) "Flexible Working, Work–Life Balance, and Gender Equality: Introduction," *Social Indicators Research*, 151(2), pp. 365–381.
- Cohen, M. (1993) *Workshop to office: two generations of Italian women in New York City, 1900-1950*. Cornell University Press.
- Crenshaw, K. (2013) "Mapping the Margins," in *Feminist Studies*. Routledge, pp. 351–364.
- Crompton, R. & Lyonette, C. (2006) "Work-Life 'Balance' in Europe," *Acta Sociologica*, 49(4), pp. 379–393. Available at: <https://doi.org/10.1177/0001699306071680>.
- Çakır, A. (2011). *Türkiye'de Esnek Çalışma ve Kadın İşgücü Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 41-54.
- Desmond, D. & Meaney, S. (2016) "A qualitative study investigating the barriers to returning to work for breastfeeding mothers in Ireland," *International Breastfeeding Journal*, 11(1), p. 16. Available at: <https://doi.org/10.1186/s13006-016-0075-8>.
- Dex, S. & Scheibl, F. (2001) "Flexible and Family-Friendly Working Arrangements in UK-Based SMEs: Business Cases," *British Journal of Industrial Relations*, 39(3), pp. 411–431. Available at: <https://doi.org/10.1111/1467-8543.00207>.

- Dunckel-Graglia, A. (2013) “‘Pink transportation’ in Mexico City: reclaiming urban space through collective action against gender-based violence,” *Gender and Development*, 21(2), pp. 265–276.
- Eisenstein, Z.R. (1979) *Capitalist patriarchy and the case for socialist feminism*. Monthly Review Press.
- Ellingsæter, D.A.L. (2012) “Experiences from Finland, Norway and Sweden.” Available at: <https://library.fes.de/pdf-files/id/09079.pdf> (Erişim Tarihi: 06.12.2025).
- Eren, T., Kural, B., Yetim, A., Boran, P., & Gökçay, G. (2018). Kadın hekimlerin emzirme deneyimleri ve yasa değişikliğinin emzirme üzerindeki etkisi. *Türk Pediatri Arşivi*, 53(4), 238-244.
- Evans, S. (2010) *Tidal wave: How women changed America at century’s end*. Simon and Schuster.
- Fineman, M. (1988) “Dominant discourse, professional language, and legal change in child custody decisionmaking,” *Harvard law review*, pp. 727–774.
- Folbre, N. (2006) “Measuring Care: Gender, Empowerment, and the Care Economy,” *Journal of Human Development*, 7(2), pp. 183–199. Available at: <https://doi.org/10.1080/14649880600768512>.
- Fraser, N. (2014) *Justice interruptus: Critical reflections on the " postsocialist" condition*. Routledge.
- Fraser, N. (2017) “After the family wage: A postindustrial thought experiment,” in *Gender and Justice*. Routledge, pp. 291–316.
- Friedan, B. (2013) *The feminine mystique*. WW Norton & Company.
- Friendly, M. (2001) “1. Child Care and Canadian Federalism in the 1990s: Canary in a Coal Mine,” in G. Cleveland and M. Krashinsky (eds.) *Our Children’s Future*. Toronto: University of Toronto Press, pp. 25–61. Available at: <https://doi.org/10.3138/9781442678163-005>.
- Gatrell, C.J. (2007) “Secrets and lies: Breastfeeding and professional paid work,” *Social Science & Medicine*, 65(2), pp. 393–404.
- Gerhard, U. (2001) *Debating women’s equality: toward a feminist theory of law from a European perspective*. Rutgers University Press.
- Ginting, R.T., Gelgel, N.M.R.A. and Apriani, K.D. (2022) “Feminism and the Women’s Carriage of the KRL Jabodetabek,” in *BIC 2021: Proceedings of the 6th Batusangkar International Conference, BIC 2021, 11-12 October, 2021, Batusangkar-West Sumatra, Indonesia*. European Alliance for Innovation, p. 481.
- Gornick, J.C. & Meyers, M.K. (2003) *Families that work: Policies for reconciling parenthood and employment*. Russell Sage Foundation. Available
- Gornick, J.C., Meyers, M.K. and Ross, K.E. (1997) “Supporting the Employment of Mothers: Policy Variation Across Fourteen Welfare States,” *Journal of European Social Policy*, 7(1), pp. 45–70. Available at: <https://doi.org/10.1177/095892879700700103>.
- Gregory, A. & Milner, S.E. (2009) “Work-life balance: a matter of choice?,” *gender, Work and Organization*, 16(1).

- Grossberg, M. (1985) *Governing the hearth: Law and the family in nineteenth-century America*. Univ of North Carolina Press.
- Haas, L. & Rostgaard, T. (2011) "Fathers' rights to paid parental leave in the Nordic countries: consequences for the gendered division of leave," *Community, Work & Family*, 14(2), pp. 177–195. Available at: <https://doi.org/10.1080/13668803.2011.571398>.
- Hartmann, H. (1976) "Capitalism, Patriarchy, and Job Segregation by Sex," *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 1(3, Part 2), pp. 137–169. Available at: <https://doi.org/10.1086/493283>.
- Hausman, B. (2004) "The feminist politics of breastfeeding," *Australian Feminist Studies*, 19(45), pp. 273–285. Available at: <https://doi.org/10.1080/0816464042000278963>.
- Hennegan, J., Winkler, I. T., Bobel, C., Keiser, D., Hampton, J., Larsson, G., ... & Mahon, T. (2021). Menstrual health: a definition for policy, practice, and research. *Sexual and reproductive health matters*, 29(1), 31-38. Available at: <https://doi.org/10.1080/26410397.2021.1911618>.
- Heymann, J., Raub, A. & Earle, A. (2013) "Breastfeeding policy: a globally comparative analysis," *Bulletin of the world health organization*, 91, pp. 398–406.
- Hochschild, A. & Machung, A. (2012) *The second shift: Working families and the revolution at home*. Penguin.
- Horii, M. & Burgess, A. (2012) "Constructing sexual risk: 'Chikan', collapsing male authority and the emergence of women-only train carriages in Japan," *Health, Risk & Society*, 14(1), pp. 41–55. Available at: <https://doi.org/10.1080/13698575.2011.641523>.
- Ibarra-Ortega, A., Vásquez-Garibay, E. M., Larrosa-Haro, A., Castro-Albarrán, J., & Vizmanos-Lamotte, B. (2020). Using a lactation room at the workplace is associated with longer breastfeeding duration in working mothers. *Nutricion hospitalaria*, 37(5), 918-925.
- Ison, J., Forsdike, K., Henry, N., Hooker, L., & Taft, A. (2025). "I'll try and make myself as small as possible": women and gender-diverse people's safety work on public transport. *Violence against women*, 31(11), 2830-2852.
- Ivanova, O. & O'Hern, S. (2024) "Mobility of non-binary and gender nonconforming individuals: A systematic literature review," *Journal of Transport Geography*, 121, p. 104008.
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye'de atipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum*, 2(29), 83-127.
- Kelly, J.B. (1994) "The determination of child custody," *The future of children*, pp. 121–142.
- Kessler-Harris, A. (1982) *Out to work: A history of wage-earning women in the United States*. Oxford University Press.
- Kessler-Harris, A. (2003) *A woman's wage: Historical meanings and social consequences*. University Press of Kentucky.

- Kleven, H., Landais, C., Posch, J., Steinhauer, A., & Zweimüller, J. (2019, May). Child penalties across countries: Evidence and explanations. In *AEA Papers and Proceedings* (Vol. 109, pp. 122-126). 2014 Broadway, Suite 305, Nashville, TN 37203: American Economic Association.
- Koven, S. & Michel, S. (2013) *Mothers of a new world: Maternalist politics and the origins of welfare states*. Routledge.
- Koyama, E. (2020) “Whose feminism is it anyway? The unspoken racism of the trans inclusion debate,” *The Sociological Review*, 68(4), pp. 735–744.
- Lewis, J. (2001) “The decline of the male breadwinner model: Implications for work and care,” *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 8(2), pp. 152–169.
- Mahon, R. (2002) “Child care: Toward what kind of ‘social Europe’?,” *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 9(3), pp. 343–379.
- Mason, M.A. (1994) *From Father’s Property to Children’s Rights: The History of Child Custody in the United States*. Columbia University Press.
- Michel, S. (1999) *Children’s interests/mothers’ rights: The shaping of America’s child care policy*. Yale University Press.
- Milkman, R. (1987). *Gender at work: The dynamics of job segregation by sex during World War II*. University of Illinois Press.
- Millett, K. (1970) “Sexual politics: A manifesto for Revolution,” *Notes from the Second Year: Women’s Liberation*, 12.
- Mohanty, C. (1988) “Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses,” *Feminist Review*, 30(1), pp. 61–88. Available at: <https://doi.org/10.1057/fr.1988.42>.
- Morgan, K.J. (2003) “The politics of mothers’ employment: France in comparative perspective,” *World politics*, 55(2), pp. 259–289.
- Morgan, K.J. & Zippel, K. (2003) “Paid to care: The origins and effects of care leave policies in Western Europe,” *Social politics: International studies in gender, State & Society*, 10(1), pp. 49–85.
- Mubarok, M. & Suparman, N. (2019) “Public transport policy specifically for women: creating gender-responsive transport services,” *MIMBAR: Jurnal Sosial dan Pembangunan*, 35(2), pp. 481–487.
- Munro, E. (2013) “Feminism: A Fourth Wave?,” *Political Insight*, 4(2), pp. 22–25. Available at: <https://doi.org/10.1111/2041-9066.12021>.
- NTV (2017). “Malatya'da "pembe trambüs" uygulaması başladı.” Available at: <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/malatyada-pembe-trambus-uygulamasi-basladi-XZNLmf0BDUOI8Q64a8AzWw/1>, Erişim Tarihi: 06.12.2025.
- Offen, K. (1988) “Defining Feminism: A Comparative Historical Approach,” *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 14(1), pp. 119–157. Available at: <https://doi.org/10.1086/494494>.
- Orloff, A.S. (1993) “Gender and the social rights of citizenship: The comparative analysis of gender relations and welfare states,” *American sociological review*, pp. 303–328.
- Ortner, S.B. (1972) “Is female to male as nature is to culture?,” *Feminist studies*, 1(2), pp. 5–31.

- Pinsky, M. (2024) "Women's Mobility Challenges and Solutions in Mexico City," *Pittsburgh Undergraduate Review*, 3(1).
- Pizan, C. (1999) *The book of the city of ladies*. Penguin UK.
- Prabowo, H., Rebeca, A., Salve, H. R., Fatimah, F. F., Chrisnatalia, M., Prabawati, I. N., & Handayani, N. S. (2020). The Women-only Passenger Carriage: Is It Helpful? *Psychological Research on Urban Society*, 3(1), 10.
- Rehel, E.M. (2014) "When Dad Stays Home Too: Paternity Leave, Gender, and Parenting," *Gender & Society*, 28(1), pp. 110–132. Available at: <https://doi.org/10.1177/0891243213503900>.
- Rønsen, M. & Kitterød, R.H. (2015) "Gender-Equalizing Family Policies and Mothers' Entry into Paid Work: Recent Evidence From Norway," *Feminist Economics*, 21(1), pp. 59–89. Available at: <https://doi.org/10.1080/13545701.2014.927584>.
- Rubery, J. & Rafferty, A. (2013) "Women and recession revisited," *Work, Employment and Society*, 27(3), pp. 414–432. Available at: <https://doi.org/10.1177/0950017012460314>.
- Rader, R. (1984). "Sexism and God-Talk: Toward a Feminist Theology" by Rosemary Radford Ruether (Book Review). *Signs*, 10(2), 378.
- Ruhm, C.J. (1998) "The economic consequences of parental leave mandates: Lessons from Europe," *The quarterly journal of economics*, 113(1), pp. 285–317.
- Schilt, K. (2010). *Just one of the guys?: Transgender men and the persistence of gender inequality*. University of Chicago Press.
- Shanley, M.L. (2018) "Reconceptualizing Family Relationships in an Age of Reproductive Technologies," *Philosophical Foundations of Children's and Family Law*, p. 293.
- Sharma, D. M. (2025). Pink revolution in urban transport: Can fare-free rides improve women's empowerment? A case study of Delhi urban transport policy intervention.
- Shibata, S. (2020) "Are women-only cars (WOC) a solution to groping? A survey among college students in Tokyo/Kanagawa, Japan," *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 44(4), pp. 293–305. Available at: <https://doi.org/10.1080/01924036.2020.1719533>.
- Sil, A., Chowdhury, S. and Thoreau, R. (2023) "Moving towards an inclusive public transport system for women in the South and Southeast Asian region," *Transport Reviews*, 43(6), pp. 1144–1164. Available at: <https://doi.org/10.1080/01441647.2023.2200983>.
- Skocpol, T. (1995). *Protecting soldiers and mothers: The political origins of social policy in the United States*. Harvard University Press.
- Smart, C. (Ed.). (2002). *Regulating womanhood*. Routledge.
- Tillous, M. (2020) "Women, (railway) class and the state: an analysis of two controversies surrounding women-only metro carriages (Cairo – São Paulo)," *Gender, Place & Culture*, 27(8), pp. 1155–1175. Available at: <https://doi.org/10.1080/0966369X.2019.1654435>.
- Tong, R., & Botts, T. F. (2024). *Feminist thought: A more comprehensive introduction*. Routledge.

- UN (2017) *Speech: “Paid parental leave is about creating freedom to define roles”*— UN Women Goodwill Ambassador Anne Hathaway, UN Women – Headquarters. Available at: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2017/3/speech-anne-hathaway-iwd-2017> (Erişim Tarihi: 06.12.2025).
- Williams, J. (2010). *Reshaping the work-family debate: Why men and class matter*. Harvard University Press.
- Winata, F., Purba, D., & Cidell, J. (2025). Transportation inequalities and access to transportation among women and people with disabilities in Indonesia. In *Handbook on Transport in Asia* (pp. 476-498). Edward Elgar Publishing.
- Wollstonecraft, M. (2016) “55. Vindication of the Rights of Woman,” in R. Blaug and J. Schwarzmantel (eds.) *Democracy*. Columbia University Press, pp. 297–306.
- Zhuang, J., Bresnahan, M., Zhu, Y., Yan, X., Bogdan-Lovis, E., Goldbort, J., & Haider, S. (2018). The impact of coworker support and stigma on breastfeeding after returning to work. *Journal of Applied Communication Research*, 46(4), 491-508. Available at: <https://doi.org/10.1080/00909882.2018.1498981>.
- Zimmerman, T. (2017). # Intersectionality: The fourth wave feminist Twitter community. *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture and Social Justice*, 38(1), 54-70.